

"Smisao Zemlje" u Nietzscheovu djelu "Tako je govorio Zaratustra"

Košćević, Iris

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:554274>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij engleskog jezika i književnosti i filozofije

Iris Košćević

**„Smisao Zemlje“ u Nietzscheovu djelu „Tako je govorio
Zaratustra“**

Diplomski rad

prof. dr. sc. Željko Senković

Osijek, 2022.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za filozofiju

Diplomski studij engleskog jezika i književnosti (prevoditeljski smjer) i
filozofije (nastavnički smjer)

Iris Košćević

**„Smisao Zemlje“ u Nietzscheovu djelu „Tako je govorio
Zaratustra“**

Diplomski rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti, znanstveno polje:
filozofija, znanstvena grana: povijest filozofije

prof. dr. sc. Željko Senković

Osijek, 2022.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum

1. rujna 2022.

J. Koščević 0122224507

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak:

Cilj ovoga rada je analizirati Nietzscheov, tj. Zaratustrin nagovor čovjeka na mentalni rast i razvoj u skladu sa prirodom, tj. planetom Zemljom u vidu napretka ka Nadčovjeku. Naime, Nietzsche se zalaže za opstojnost Zemlje, te niječe postojanje ikakve duhovne sfere ili bića, pa tako niječe i postojanje Boga i raja. Jedino čemu se čovjek može nadati jest postajanje Nadčovjekom kako bi razvio osjećaj smisla. Nadčovjek je ideal egzistencije i kao takav, vrijedan jake čovjekove volje i odlučnosti koja vodi stazom ka vrhovnom unapređenju, tj. nadčovjeku. Upravo volja za moć pokreće čovjeka na intelektualni rast i razvoj. Također, ona vodi procesu stvaralaštva koje našoj egzistenciji daje osjećaj smisla i svrhe. Također, lik Zaratustre kroz kojega Nietzsche progovara navodi kako je važno prihvatiti činjenicu da je „Bog mrtav“ i okrenuti se zemaljskome životu, koji kao takav jedini i opstoji. Naime, prema Nietzscheu postoji samo tjelesna supstanca, a duhovna ne. Jedna od čestih njegovih komentara u knjizi upravo je temeljena na ideji: „Služi zemlji kojom koračaš“. Upravo pomoću volje za moć težimo biti bolja verzija sebe i vječno se poboljšavati i razvijati. Tomu nas također uči vječno vraćanje istoga koje naučava vječno ponavljanje svijeta i vječno odvijanje događaja, dok smo mi prolazni. Naravno, Nadčovjek razumije da postoji samo ono sada, koje se vječno ponavlja, dok smo mi prolazni, ali on u tome saznanju pronalazi vlastitu svrhu i spas jer bit je korisno iskoristiti vrijeme na Zemlji s obzirom da je to naše jedino vrijeme te nas zato poučava Nadčovjeku kao vrhuncu intelektualnoga razvoja kojemu moramo težiti.

Ključne riječi: Zemlja, Zaratustra, Nadčovjek, volja, Bog

Sadržaj

<i>1. Uvod.....</i>	<i>6</i>
<i>1. O Nadčovjeku</i>	<i>8</i>
<i>2.1. Čovjek kao most do Nadčovjeka.....</i>	<i>10</i>
<i>2.2. Smisao Zemlje.....</i>	<i>12</i>
<i>3. Tri preobražaja čovjekova duha</i>	<i>13</i>
<i>4. O poštivanju zemaljskoga.....</i>	<i>15</i>
<i>5. O državi.....</i>	<i>16</i>
<i>6. O volji.....</i>	<i>17</i>
<i>7. Tijelo i materija</i>	<i>19</i>
<i>8. O ljubavi prema samome sebi.....</i>	<i>20</i>
<i>9. O vječnome vraćanju</i>	<i>22</i>
<i>10. Nihilizam</i>	<i>23</i>
<i>11. O braku</i>	<i>25</i>
<i>12. O stvaralaštvu</i>	<i>27</i>
<i>13. O suosjećanju</i>	<i>28</i>
<i>14. O prevrednovanju vrijednosti</i>	<i>29</i>
<i>15. Povratak sebi</i>	<i>30</i>
<i>16. O samoprevladavanju.....</i>	<i>32</i>
<i>17. Nietzscheovo viđenje grčke kulture.....</i>	<i>33</i>
<i>18. Zaključak.....</i>	<i>35</i>

1. Uvod

Zaratustra svoj put započinje koračajući uz svoja dva suputnika, zmiju i orla, obraćajući se suncu: »Deset godina penjalo si se amo mojoj pećini: ti bi se zasitilo bilo svoje svjetlosti i ovoga puta, da nije mene, moga orla, i moje zmije.«¹ Sam simbol orla predstavlja visinu umnoga promatranja kakvoj bi svaki čovjek trebao težiti pokušavajući dosegnuti smisao *Nadžovjeka*, dok zmija predstavlja suputnika koji gmiže uz njega i ne može mu nauditi s obzirom na to da se Zaratustra smatra Zemljinim smislom, tj. Nadčovjekom kojemu otrov jedne obične zmije ne može naškoditi. Tako u jednoj sceni u ovome djelu, Zaratustra biva ugrižen od iste te zmije, na što joj on poruči da uzme svoj zemaljski otrov nazad sebi: »Zar može poginuti zmaj od zmijskog otrova? reče. –Nego, uzmi natrag svoj otrov.«² Naime, Nadčovjek zauzima Božje mjesto i postavlja se kao nova vizija božanstva, ali dostižna: »Općenito se na prvi pogled čini da ona bit i veličina koja je naglo nestala smrću boga mora sad biti nadomještena od jednako velikim nadčovjekom. I jedino se tako, prema općem dojmu, može prema Nietzscheu „opravdati“ i „podnijeti“ odnosno „izdržati“ svekoliki život.«³ Zaratustrin cilj je spustiti se u grad među svjetinu i uvjeriti ih u ideju Nadčovjeka. Nakon mnogo godina provedenih razmišljajući osamljen, on se konačno osjeća spremnim pokušati ispuniti svoj zadatak: »I gle! Ja ne znam kud bih sa svojom mudročću kao pčela koja je nakupila previše meda; osjećam potrebu da se ruke prema meni šire.«⁴ Nažalost, ali očekivano, njegov pokušaj biva izrugan i ismijan od svjetine koju je pokušao umno rasvijetliti. Svoje „spuštanje“ u grad uspoređuje sa zalaskom sunca svake večeri: »Toga radi moram se spustiti u dubinu: kao što ti to činiš večerom, kad padaš za more pa još i donjem svijetu poneseš svjetlosti, ti prebogato svjetlo nebesko!«⁵ Također, iz ljubavi prema Zemlji, on traži sunčev blagoslov: »U prvim rečenicama Zaratustrina predgovora odmah se ističe kako se u svojoj godinama uživanoj samotnosti navjestitelj nadčovjeka ne odnosi jedino spram sebe, već i spram prirode, obraćajući se ponajprije najsjajnijem nebeskom tijelu.«⁶ Naime, Sunce za njega ima posebnu vrijednost jer daje život svemu: »Blagoslovi me dakle, ti mirno oko, što bez zavisti možeš da gledaš i preveliku sreću!«⁷ Dakle, baš poput lika Zaratustre, sunce djeluje prema van, ne samo u sebe, već dijeli svoj dar s ostalima; kako Zaratustra dijeli mudrost, tako sunce daje svoju svjetlost i toplinu: »Narav je sunca takva da ono naprosto ne može biti samo za sebe i u sebi, već mora, da bi na sebi svojstven

¹ Friedrich Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, preveo: Rudi Herman (Novi Beograd, 2001.) str. 9.

² Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 56

³ Berislav Podrug, *Nadžovjek*, str. 35.

⁴ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 5.

⁵ Isto

⁶ Berislav Podrug, *Nadžovjek*, str. 33.

⁷ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 5.

način bilo, iz svoje punine iz sebe istjecati i „prelijevati se“, obraćajući se i darujući neposredno drugima. – Tu i takvu temeljnu narav dijeli ono sa Zaratuštom.«⁸ Sretnuvši starca gore u pećini, prije nego što se spustio dolje, starac prepozna po šta se Zaratuštra sprema poći; na njegovu žalost, po neuspjeh u naumu: »Tada si nosio svoj pepeo na breg, a sada zar носиš vatru u doline? Zar se ne bojiš kazne kojom se kazni palikuća?«⁹ Time rečeno, starac ga želi upozoriti na opiranje rulje, s obzirom da Zaratuštrina teorija Nadčovjeka pobija sva ljudska uvjerenja do tada stečena: »I nitko drugi do upravo nadčovjek jest onaj tko treba prikladno misliti i dalje obrazovati stožerne misli tog filozofiranja.«¹⁰ Dakle, svjetina ne shvaća Nietzscheovo učenje i ne vidi vrijednost i smisao konstantnog napredovanja i razvitka. Također, starac komentira kako je Zaratuštra konačno postao *djetetom*, što je prema Nietzscheu posljednji stadij čovjekove preobrazbe: filozof, tj. čovjek koji razmatra dječjim očima i vječno se čudi pojavnostima u svijetu: »Izmijenio se Zaratuštra, djetetom je postao Zaratuštra, probudio se Zaratuštra: što bi ti sada kod onih koji spavaju?«¹¹ Usprkos starčevu upozorenju, Zaratuštra se spreman i odmoran spušta među ljude: »Da, sad vidim da je Zaratuštra; bistro je u njega oko a na usnama mu ne skriva se gađenje.«¹² U dijalogu sveca i Zaratuštre, svetac upozorava Zaratuštru kako čovjek kao čovjek ne zaslužuje njihove pomoći i utjehe, jer nemaju vjere niti u Boga, niti u čovjeka koji im želi pomoći: »Svetac se nasmija Zaratuštri i nastavi ovako: a ti gledaj da ti bar prime tvoja blaga! Nemaju oni povjerenja u pustinjake, i ne vjeruju da dolazimo dijeliti darove. Naši im koraci odviše usamljeno odjekuju kroz ulice, i kao kad noću u svojim posteljama čuju nekoga gdje hoda, mnogo prije nego što se sunce rodilo, tako se oni pitaju u sebi: kuda će to lopov?«¹³ Rastavši se tako sa svecem i sa starcem zaključi Zaratuštra kako oni još nisu upućeni u njegovo shvaćanje da Bog ne postoji: »Bog je mrtav!«¹⁴ Smrt Boga označava i smrt čovjeka, tj. smrću Boga treba biti prevladan čovjek da bi se napravilo mjesta nadčovjeku.¹⁵ Dakle Nietzscheovo proglašavanje Božje smrti predstavlja kraj onog nadosjetilnog i metafizičkog: »Međutim, odrješita i radikalna tvrdnja o smrti boga nije neki dokaziv odnosno nedokaziv iskaz o božjoj opstojnosti i načinu njegova postojanja, nego je prije jednostavna konstatacija o jenjavanju djelovanja boga, koji je u konačnici izgubio svoju djelatnu silu i moć. Ona se tiče poglavito kršćanskog boga, koji je u Nietzschea gotovo poistovjećen sa sferom onog

⁸ Berislav Podrug, *Nadčovjek*, str. 34.

⁹ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratuštra*, str. 6.

¹⁰ Berislav Podrug, *Nadčovjek*, str. 33.

¹¹ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratuštra*, str. 6.

¹² Isto

¹³ Isto, str. 8.

¹⁴ Isto, str. 9.

¹⁵ Mladen Milić, *Nietzscheov govor o Bogu. Ukaz problematičnosti banalnoga ateizma i banalne vjere*, u: *Diacovensia : teološki prilozi*, str. 341-351, str. 342. (Osijek, 2013)

nadosjetilnog i onostranog, u prvom redu s idejama i idealima, pri čemu je nadosjetilnost pravi svijet u odnosu na naš realni i svakodnevni.«¹⁶

1. O Nadčovjeku

Prvo čemu ih Nietzsche kroz lik Zaratustre želi naučiti jest to da trebaju početi težiti ideji Nadčovjeka: »Hoću da vas naučim što je to nadčovjek; čovjek je nešto što treba prerasti. Što ste vi učinili da biste ga prerasli?«¹⁷ Zaratustra želi svjetinu podučiti o najsavršenijoj verziji čovjeka, o Nadčovjeku koji uvijek iznova radi na sebi pomoću svoje volje i nikad nije završen s poslom na samome sebi. Ovdje se najviše misli na intelektualni razvoj. Nadčovjek razumije da ne postoji nikakvo božanstvo kojemu se treba klanjati, već razumije da sam treba voditi i razvijati svoju egzistenciju. Tako živeći, Nadčovjek ne odgovara i ne polaže svoje nade nikome osim sebi. Time ne postoji autoritet koji ga navodi. Suprotno uvjerenju kršćanstva, Nadčovjeku nije potreban stup utjehe kako bi vodio svoju egzistenciju i djelovao. Naime, njemu je potrebna samo vlastita volja. Zaratustra, ustvari, provocira svjetinu pokušavajući doći do njihove svijesti o ljudskome stanju: »Sva bića dosad stvorila su nešto više od sebe: a vi zar hoćete biti oseka te velike plime, rađe još da se ponovo vratite životinji nego da prevladate čovjeka?«¹⁸ Upravo tako, Nietzsche upozorava ljudski rod da se žurno mora osvijestiti i početi živjeti po drugačijim „pravilima“. Dakle, Nietzsche navodi kako se čovjek kao vrsta toliko slabo razvija i napreduje, da bi mogla biti uspoređena sa životinjom. U protivnome, kako on kaže, čovjek će ostati manje umno razvijen čak i od populacije majmuna: »Šta je majmun za čovjeka? Stvor za smijeh ili bolan stid? I isto to biće čovjek za nadčovjeka; stvor za smijeh ili bolan stid.«¹⁹ Zaratustra želi potaknuti ljude da se otisnu od egzistencije koju žive u strahu i otpočnu novu egzistenciju Nadčovjeka kakvu im nalaže Nietzsche: »Vi ste prešli put od crva do čovjeka, ali je u vama mnogo još ostao crv. Nekada ste bili majmuni, a čovjek je još i sada više majmun nego bilo koji majmun.«²⁰ Kako to Nietzsche nalaže, čovjekova volja treba težiti savršenstvu Nadčovjeka: »Nadčovjek je smisao zemljin; vaša volja treba da kaže: neka bude nadčovjek smisao zemljin!«²¹ Naime, Nadčovjek sam sebe utemeljuje i određuje; njegovo bivanje je utemeljeno na spoznaji i prihvaćanju koncepta vječnog povratka jednome; Nadčovjek ima izraženu volju za moć koja predstavlja njegovu bit te shvaća da je spoznaja moguća jedino kao subjektivna

¹⁶ Bersilav Podrug, Nadčovjek, str. 36.

¹⁷ Nietzsche, Tako je govorio Zaratustra, str. 7.

¹⁸ Isto

¹⁹ Isto

²⁰ Isto, str. 8.

²¹ Isto, str. 9.

odnosno perspektivistička.²² Također, Nietzsche upozorava kako je važno ostati vjeran i dosljedan zemlji po kojoj čovjek korača, umjesto da se slijepo uzda u Božanske sile: »Preklinjem vas, braćo moja, ostajte vjerni zemlji, i ne vjerujte onima koji vam govore o nadzemaljskim nadama; otrovnici su to, svjesni ili nesvjesni.«²³ On podsjeća koliko je važan Nadčovjek koji ne očekuje nebeske nagrade, već sam kreira svoju egzistenciju, uzdajući se u samoga sebe: »Nekad je hula na Boga bio najveći grijeh, ali Bog je umro, i tako umrše i griješnici; huliti na zemlju, to je sad najstrašnije- više cijeniti utrobu onog što se ne daje progledati nego smisao zemljin!«²⁴ Čovjekovo trenutno stanje, kaže Nietzsche, može se usporediti s jednom prljavom rijekom: »Zaista vam kažem, čovjek je jedna velika prljava rijeka, to je mora biti već more, koje će primiti u sebe veliku prljavu rijeku, a da se i samo ne zaprlja.«²⁵ Dakle, intelektualni stupanj razvitka čovjeka je toliko nizak da ga se može usporediti s prljavom rijekom. Toliko je, po njegovu mišljenju, besmislen čovjekov odabir načina egzistiranja: »Eto, ja hoću da vas učim šta je nadčovjek: on je more, u njemu se može utopiti vaše veliko preziranje.«²⁶ Naime, upravo *slobodan duh* omogućava krčenje puta ka nadčovjeku: »Teško je ići putem nadčovjeka. Potrebno je učiniti samoga sebe slobodnim duhom. Sloboda duha zahtjeva oslobođenje od lanaca koji sputavaju individualnost, a to su: okorjele navike, predrasude i običaji.«²⁷ Dakle, važno je odbaciti tradiciju kršćanstva koja nas drži u lancima obmana i laži kako bismo napokon stigli na spasonosno polje Nadčovjeka, koje je prema Nietzscheu spas naše egzistencije i jedini pravi način života.

²² Jelena Babić, *Moć i granice odgoja kod Nietzschea*, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, 2014., str. 27.

²³ Nietzsche, Tako je govorio Zaratustra, str. 10.

²⁴ Isto, str. 11.

²⁵ Isto, str. 12.

²⁶ Isto, str. 8.

²⁷ Babić, *Moć i granice odgoja kod Nietzschea*, str. 28.

2.1. Čovjek kao most do Nadčovjeka

Kako se spustio u grad, Zaratuštri pažnju zauzme ulični zabavljač. I kako ga protumači? Ulični zabavljač razapeo je čvrsti konopac preko kojega treba preći. Iskoristio je to Zaratuštra za metaforu. Naime, tako on vidi put čovjekov do nadčovjeka: »Čovjek je konopac, razapet između životinje i nadčovjeka...opasan je pogled preko, opasan put onamo, opasan pogled unatrag, opasno oklijevanje i zastajanje.«²⁸ Nietzscheova je karakterističnost u tome što se po tom pitanju ne priklanja ni tako zvanom teocentrizmu ni antropocentrizmu; naime, napuštanjem teocentrizma on ne postavlja čovjeka na mjesto boga; ali niti ne obožanstvenjuje ili idolizira konačni opstanak, već nadčovjekom smjera na nadilaženje obojeg.²⁹ Dakle, čovjek kao čovjek zajedno sa svojom egzistencijom treba služiti kao prijelaz do prave egzistencije Nadčovjeka. Nietzsche se ustrajno borio protiv onostranih vrijednosti kojima se kroz vladajuće sisteme kršćanstva, morala i filozofije mjerio ovaj život i ovaj svijet; ti sistemi nisu mišljeni odvojeno, već su zajedno mišljeni u pojmu Boga koji ujedno predstavlja i kršćansko najviše biće, metafizički bitak-po-sebi i platonovsku ideju dobra.³⁰ Dakle, čovjek kao čovjek je samo konopac, odnosno most: »Što je veliko na čovjeku, to, da je on most a ne cilj: što se može voljeti na čovjeku, to, da je on i prelazak i prolazak.«³¹ Prema tome, Nietzsche izražava naklonjenost prema ljudima koji se usuđuju prekoračivati zamišljene egzistencijalne granice i jednostavne načine egzistencije: »Volim one, koji ne umiju da žive drugačije, nego prolazeći, jer su to oni koji prelaze«³² A takvi su oni koji djeluju iz vlastite slobode: »Biti slobodan znači premostiti sitne kreposti; novi i slobodni čovjek pronalazi razlog svog postojanja u samome sebi i ima hrabrosti od svog života učiniti eksperiment- zadaća je nadčovjeka živjeti izvan začaranog kruga misli koja robuje prisili razumski određene spoznaje.«³³ Nadalje, Nietzsche navodi kako voli i cijeni ljude koji su odvažni; takvi se također usude postajati Nadčovjekom: »Volim onoga, čija je duša duboka i u pregorijevanju, i koji je u stanju da propadne i zbog malog doživljava: taj ide rado preko mosta.«³⁴ Također, naglašava kako je otvoren put do Nadčovjeka i onima koji vole davati i poklanjati bez da traže išta zauzvrat: »Volim onoga, čija se duša rasipa, koji mu neće reći hvala, niti sam kaže hvala: jer on uvijek daje i ne želi se čuvati.«³⁵ Također, navodi kako je put otvoren i onima skromna duha: »Volim onoga koji se stidi kad kocka padne

²⁸ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratuštra*, str. 9.

²⁹ Podrug, *Nadčovjek*, str.35.

³⁰ Vladimir Jelkić, Livija Rešković, *Nietzscheovo poimanje života*, u: *Cris : Časopis Povijesnog društva Križevci* (2011.) str. 145-155, str. 149.

³¹Nietzsche, *Tako je govorio Zaratuštra*, str. 9.

³²Isto , str. 10.

³³ Babić, *Moć i granice odgoja kod Nietzschea*, str. 28.

³⁴Nietzsche, *Tako je govorio Zaratuštra* , str.10.

³⁵Nietzsche, *Tako je govorio Zaratuštra* , str. 11.

u njegovu korist, i koji tada pita: zar sam ja varao u igri?- jer želi propasti.«³⁶ Također, voli i one koji imaju puna srca ljubavi zbog čega sami pogibaju olako: »Volim onoga, koji je slobodna duha i slobodna srca: tako je njegova glava samo utroba srca, a srce njegovo tjera ga u propast.«³⁷ Dakle, ono što je važno po Nietzscheu je odvažiti se probati naći put do Nadčovjeka postavljajući si to za svrhu: »Evo vam kažem, treba imati u sebi još kaosa pa moći roditi treperavu zvijezdu; i kažem vam, vi imate još kaosa u sebi.«³⁸ Odnosno, Nietzsche se divi onima koji se usude misliti na drugačiji način te tako i živjeti jer su oni dovoljno odvažni imati volju da postanu najbolja verzija sebe. Kako bismo prema Nietzscheu imali priliku raditi na samima sebi i težiti svojoj najboljoj verziji, važno je napomenuti kako moramo ostati vjerni zemlji i zemaljskome: »Kao i u mnogim drugim temama, Nietzschea najprije možemo dovesti u vezu s predsokratovskim misliocima...Predsokratovci su konačnu zbiljnost smatrali živom i božanskom. S tim u vezi smatramo primjerenim podsjetiti na Zaratustrin poziv da se ostane vjeran zemlji, odnosno na poziv da se ostane vjeran životu.«³⁹ Naravno, prema Nietzscheu smisao zemlje jest Nadčovjek te on nagovara na vjeru u zemaljsko, dok se ono duhovno, tj. transcendentno, odbacuje: »Nietzscheovo djelo *Tako je govorio Zaratustra* na početku zaziva vjernost zemlji i navodi nadčovjeka kao njen smisao. Propovjednike „nadzemaljskih nada“ naziva se trovačima i prezirateljima života, a primat duše kao zločin prema tijelu.«⁴⁰ Nadalje, Nietzsche kritizira egzistenciju prožetu filozofijom, moralom i kršćanstvo koji nas zasljepljuju i čine naš život pukim te odražava slabu volju za moć: »U djelima *S onu stranu dobra i zla*, *Genealogija morala*, *Sumrak kumira* i *Antikrist* Nietzsche je svojom „filozofijom čekića“ kritizirao dosadašnje vrijednosti (kršćanstvo, moral, filozofiju) iz perspektive mogućeg rasta života, smatrajući ih formama u kojima se život samo okušava. Kroz optiku života te su forme viđene kao samonegacija: kao instinkti silazećega života ili slabe volje za moć.«⁴¹ Zato, Nietzsche se zalaže za prevrednovanje vrijednosti: » Zato je potrebno prevrednovanje dosadašnjih starih i nihilističkih vrijednosti. Cilj je povratak života samom sebi.«⁴²

³⁶ Isto

³⁷ Isto, str. 12.

³⁸ Isto.

³⁹ Jelkić, Reškovic, *Nietzscheovo poimanje života*, str. 148.

⁴⁰ Isto, str. 148.

⁴¹ Isto, str. 149.

⁴² Isto.

2.2. Smisao Zemlje

Zaratustra nastoji objasniti ljudima kako se ne trebaju bojati življenja s obzirom na to da ćemo svakako jednoga dana umrijeti, odnosno, on ne vjeruje u postojanje pakla i raja nakon života. Budući da je Nietzsche bio svjestan neupitnog tijeka dekadencije, progovorio je o nadčovjeku obraćajući se onima koji se ne zadovoljavaju pukim vegetiranjem, već teže punom životu, što zahtijeva hrabrost te stavove i postupke koji će biti lišeni licemjernih predrasuda, naročito kršćanskih.⁴³ Naime, upravo nihilizam predstavlja međustupanj čovjeka i nadčovjeka: »Nihilizam je kraj jednoga razdoblja bolesti života i najava novoga razdoblja; on predstavlja međurazdoblje u kojem umire Bog, kako bi se rodio nadčovjek.«⁴⁴ Dakle, upravo ukidanjem ideje opstojnosti Boga, čovjek dobiva mogućnost postati nadčovjekom: »Nietzsche misli da će se, ukoliko se ukine ono transcendentno, čovjek od bića poniznosti, koje se klanja autoritetima, vratiti svojoj vlastitosti, jer će postati svjestan da je upravo on stvorio vrijednosti kojima služi.«⁴⁵ Prema tome, čovjeku nije nametnuto egzistiranje u strahu, već ga čovjek, za razliku od Nadčovjeka koji je razvijeniji, sam sebi projicira: »Tako mi časti prijatelju, odgovori Zaratustra, svega toga nema, ne postoji to o čemu govoriš: niti ima đavola niti pakla; duša će tvoja prije biti mrtva nego tvoje tijelo: ne boj se ničega više!«⁴⁶ Također, on dodaje kako čovjek vjeruje u „sudbinu“ umjesto da kreira svoju vlastitu sadašnjost, pa time i vjerom u Boga povjeruje kako mu netko ili nešto može biti „sudbinom“ dano: »Neugodno tajanstven život je ljudski, i uvijek još bez smisla: neki lakrdijaš može mu biti sudbonosan.«⁴⁷ Odnosno, vjernici često neke pojave ili ljude smatraju „sudbonosnima“ ili „od Boga danima“ što Nietzsche, kritikom kršćanstva, negira. Dakle, važno je da subjekt sam gradi svoju egzistenciju i djeluje, umjesto da samo reagira na dane okolnosti: »Uvjet stvaranja onog Velikog je, dakle, ljubav i sebičnost. Naime, da bi bio veliki stvaralac, čovjek ne smije biti velika mahalica za muhe i trošiti svoju energiju i vrijeme. Nužno je biti onaj koji agira, a ne tek reagira.«⁴⁸ Dakle, nužno je da čovjek racionalno donosi odluke prema kojima i djeluje umjesto da dopušta da ga pojam poput „sudbine“ određuje ili naređuje kako djelovati. Nietzsche je svojom »filozofijom čekića« kritizirao dosadašnje vrijednosti (kršćanstvo, moral, filozofiju) iz perspektive mogućeg rasta života, smatrajući ih formama u kojima se život samo okušava; kroz optiku života te su forme viđene kao

⁴³ Fulvio Šuran, *Sudbina nadčovjeka kao vječni povratak sebi*, u: *Metodički ogledi* : časopis za filozofiju odgoja(2003), str. 9-37, str. 13.

⁴⁴ Jelkić, Reškovic, Nietzscheovo poimanje života, str. 151.

⁴⁵ Isto

⁴⁶ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 14.

⁴⁷ Isto

⁴⁸ Jelena Babić, *Moć i granice odgoja kod Nietzschea*, str. 29.

samonegacija: kao instinkti silazećega života ili slabe volje za moć.⁴⁹ Nietzscheov nadčovjek, dakle, ne teži nečemu što postoji izvan (svijeta), već ukazuje na to kako u nama samima »probuditi« volju za moći i tako postati najviši oblik „iluzije“, tj. umjetničko djelo, ono što doista jesmo, a što je od ključnog značenja želimo li život ispunjen žarom i strašću.⁵⁰ Nadalje, metaforički Nadčovjeka uspoređuje sa munjom: »Volim sve one koji su kao pune kapi što padaju jedna po jedna iz crnog oblaka koji se nadvio nad ljudima: one oglašuju da je blizu munja, i odlaze i propadaju kao glasnici; evo, ja sam glasnik munjin, i jedna puna kap iz oblaka: a munja, to je nadčovjek.«⁵¹

3. Tri preobražaja čovjekova duha

Nietzsche navodi kako postoje tri stupnja preobražaja čovjekove duše: deva, lav i dijete. Naime, stupanj duha deve opisan je kao onaj u kojemu čovjek trpi do svih mogućih granica i nosi, kako svoj vlastiti, tako i teret koji mu stavljaju drugi: »Mnogo tegobe ima za duh, jaki duh, duh voljan da nosi, koji je pun strahopoštovanja: njegova snaga želi ono što je teško, i što je najteže.«⁵² Poput deve, čovjek biva natovaren znanjima, činjenicama i tradicijom, duh u toj fazi hoće zadaće na kojima se potvrđuje.⁵³ Dakle, jak duh voljno i svjesno nosi teret kako bi se dokazao sebi i drugima oko sebe, a u isti mah, nanosi si time probleme: »Zar nije ovo: poniziti se, da bi se nanijelo bola svojoj oholosti? Pustiti svoju ludost da blista, i time se izrugivati svojoj mudrosti?«⁵⁴ I tako se čovjekov duh pretvara u devu koja nosi pretežak teret i time odlazi u svojevrsnu vlastitu pustinju: »Sve najteže uzima duh na sebe voljan da nosi: kao što natovarena deva hita u pustinju, tako hita on u svoju pustinju.«⁵⁵ Deva također nosi teret nametnute onostranosti: »Deva iz Nietzscheove prispodobe još je pod utjecajem starih vrijednosti, volja koja neće sebe samu, već hoće ono onostrano; natovarena je težinom svih onih „treba da“ i tek u najsamotnijoj pustinji doživljava preobrazbu u lava.«⁵⁶ Nadalje, u toj istoj pustinji dolazi do drugoga preobražaja: preobražaj iz deve u lava: »Čovjek stvara slobodu vlastitosti govoreći „Ne“ idealističkom moralu transcendentnog utemeljenja.«⁵⁷ Naime, lav se počinje boriti za

⁴⁹ Jelkić, Reškovic, *Nietzscheovo poimanje života*, str. 149.

⁵⁰ Fulvio Šuran, *Sudbina nadčovjeka kao vječni povratak sebi*, str. 14.

⁵¹ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 11.

⁵² Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str.19.

⁵³ Ante Miljanić, *Friedrich Nietzsche i problem žrtve-Negiranje smisla patnje i trpljenja u perspektivi višeg dobra u filozofiji Friedricha Nietzschea* (Đakovo, 2019) , str.20.

⁵⁴ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 19.

⁵⁵ Isto

⁵⁶ Jelkić, Reškovic, *Nietzscheovo poimanje života*, str. 151.

⁵⁷ Miljanić, *Friedrich Nietzsche i problem žrtve-Negiranje smisla patnje i trpljenja u perspektivi višeg dobra u filozofiji Friedricha Nietzschea*, str.20.

svoju slobodu: »A u najusamljenijoj pustinji događa se drugi preobražaj: tu duh postaje lav, želi dograbiti slobodu kao plijen, i biti gospodarem u svojoj rođenoj pustinji.«⁵⁸ Također, lav je u mogućnosti oduprijeti se nametanjima tuđih ideala i postaje vlastitim gospodarem: »Da bi stvorio sebi slobodu, i jedno sveto Ne i pred dužnošću: za to je, braćo moja, potreban lav.«⁵⁹ U ovoj negacijskoj fazi, duh se rješava tereta rušenjem starih vrijednosti i tako stvara svoju slobodu, no, ta je sloboda još uvijek *sloboda od*, a ne *sloboda za*.⁶⁰ Lav je potreban da bi grabio vlastite ideale: »Nekad je on, kao nešto što mu je najsvjetlije, volio ono „ti trebaš“: a sad treba taštine i samovolje da nađe što je najsvetije, da bi ugrabio sebi slobode od onoga što voli: lav je potreban za takvo grabljenje.«⁶¹ Nadalje, duh se pretvara u onaj djetetov: Afirmaciju i *slobodu za* ostvaruje duh tek u fazi djeteta kojoj odgovara figura Zaratustre. Ta je faza vrhunac čovjekova razvoja.⁶² Obilježava ju nevinost bivanja, a Nietzsche dijete opisuje kao nevino i zaboravno; zaboravlja ono loše kako bi sebi iznova stvorilo život kakav mu priliči: »Nevinost je dijete i zaborav, počinjanje snova, igra, točak koji se kotrlja sam od sebe prvi pokret, jedno sveto potvrđivanje.«⁶³ Ova preobrazba može se tumačiti dvojako: kao preobrazba duha općenito, odnosno kao razvoj ljudskog života od robovanja idealima do stvaralačkog bića ili postavljača novih vrijednosti i kao individualna preobrazba čovjeka koji u najsamotnijoj pustinji svojih misli spoznaje staru zabludu, zbog čega dobiva snagu lava i kroz slobodu igre postaje sposoban stvarati nove vrijednosti.⁶⁴ Dakle, tek u stupnju djeteta čovjek dostiže vrhunac umnog razvoja.

⁵⁸ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 19.

⁵⁹ Isto, str. 20.

⁶⁰ Miljanić, *Friedrich Nietzsche i problem žrtve-Negiranje smisla patnje i trpljenja u perspektivi višeg dobra u filozofiji Friedricha Nietzschea*, str.20.

⁶¹ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 20.

⁶² Miljanić, *Friedrich Nietzsche i problem žrtve-Negiranje smisla patnje i trpljenja u perspektivi višeg dobra u filozofiji Friedricha Nietzschea*, str.20.

⁶³ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 20.

⁶⁴ Jelkić, Reškovac, *Nietzscheovo poimanje života*, str. 152.

4. O poštivanju zemaljskoga

Naime, Zaratustra ne vjeruje u život nakon smrti, ali izričito se zalaže za poštivanje zemaljskoga: »Kada se govori o filozofiji Friedricha Nietzschea, uvijek treba imati na umu nihilizam kao temeljni izričaj njegove filozofije.«⁶⁵ On kori one koji nisu usmjereni na svoj život i koji se za izliku predaju vjeri u Boga i iščekivanju posljednjega suda nakon kojega ih čeka „zagrobni život“: »Opojna je radost za onoga što pati, da okrene glavu od svoje patnje i zaboravi na sebe. Opojna radost i samozaborav činio mi se nekad svet.«⁶⁶ Naime, Nietzsche se protivi platonističkome određenju pojma Boga kao nečega transcendentnoga: »Božja smrt u Nietzscheovoj misli nije toliko ateistički proglas, koliko je nužna posljedica ukidanja metafizičkih određenja pojmova koje su, po njemu, platonizam i kršćanstvo premjestili u transcendenciju, onkraj mogućnosti spoznaje i umskoga doseg.«⁶⁷ Zašto je, u konačnici, za Nietzschea toliko važna Božja smrt? Božja smrt je osnovna pretpostavka i uvjet mogućnosti za dvije stvari: zahtjev za nadčovjekom i drugačije vrednovanje svih vrijednosti.⁶⁸ Poručuje svim vjernicima kako isključivo patnja i nemoć usmjeravaju duše u vjeru u zagrobni život: »Patnja bi za mene bila, i muka meni koji sam ozdravio, da vjerujem u takve sablasti. Patnja bi bila sad za mene, i poniženje. To ja kažem onima koji vjeruju u zagrobni život.«⁶⁹ On potiče ljude da se okrenu Zemlji i njezinome smislu umjesto da bježe u tzv. „život poslije smrti“ gdje ih čeka „spasenje“: »Novom ponosu naučilo me je moje Ja, njemu hoću da naučim ljude: da ne zagnjuruju više glavu u pijesak nebeskih stvari, već da nose uspravno, svoju zemaljsku glavu koja stvara smisao Zemlje!«⁷⁰ Nietzscheova misao Božju smrt određuje kao ključ za daljnje događanje povijesti i kao temeljni uvjet mogućnosti za ostvarenje potpunoga, aktivnoga nihilizma.⁷¹ Također, on navodi da se uglavnom bolesni i nemoćni ljudi obraćaju Bogu, tj. božanstvu, a time niječu ljepotu i realitet Zemlje: »Poštenije govori zdravo tijelo, i jasnije, tijelo savršeno i uspravno: a ono govori da zemlja ima smisla.- Tako je govorio Zaratustra.«⁷² Tako završava svoja poglavlja o prezriteljima Zemlje i tijela napomenuvši kako takvi ljudi

⁶⁵Milić, *Nietzscheov govor o Bogu. Ukaz problematičnosti banalnoga ateizma i banalne vjere*, str. 341.

⁶⁶Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 23.

⁶⁷Milić, *Nietzscheov govor o Bogu. Ukaz problematičnosti banalnoga ateizma i banalne vjere*, str. 346.

⁶⁸Isto, str. 345.Čovje

⁶⁹Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 24.

⁷⁰Isto, str. 25.

⁷¹Milić, *Nietzscheov govor o Bogu. Ukaz problematičnosti banalnoga ateizma i banalne vjere*, str. 342.

⁷²Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 26.

nikako neće uspjeti doseći stupanj Nadčovjeka: »Ja neću ići vašim putem, prezritelji tijela! Vi niste za mene mostovi ka Nadčovjeku!- Tako je govorio Zaratustra.«⁷³

5. O državi

Nietzsche se protivi uređenju naroda kao što je država. Naime, prema njemu država onemogućava čovjeku postajanje nadčovjekom. Država je još lošija onda kad kršćanstvo i filozofija unutar iste kvare narod: »Kršćanstvo, moral i filozofija oslabili su život, ponizili ga, unijeli robovske kvalitete i mržnju spram svega što je jako i hrabro, svega što je moćno i sposobno vladati.«⁷⁴ Državu tumači lažnom i pokvarenom: »Državom se naziva najhladnije od svih hladnih čudovišta. Hladno i laže; a evo ova laž gmiže iz njegovih usta: „Ja, država, ja sam narod“.«⁷⁵ Za pravi narod državno uređenje je pravi neprijatelj prema Nietzscheovu mišljenju: »Gdje još ima naroda, nema razumijevanja za državu, ona je omražena, kao pogled od uroka, i grijeh prema običajima i pravima.«⁷⁶ Nadalje, misao o postojanju idejnoga svijeta kvari i državu i narod s obzirom da Nietzsche prihvaća samo filozofiju predsokratovaca i jedino nju ocjenjuje dosljednom: »Isto tako, svijet ideja izmišljeni je onostrani svijet kojim se niječe realnost ovoga svijeta, dok je sreća, kao htijenje vrline, dokaz nezadovoljstva svojim stanjem: čovjek se ne osjeća zadovoljnim ovim životom i svijetom, pa teži umnoj sreći vrline, prikazanoj u savršenu svijetu ideja.«⁷⁷ Pravi narod vodi brigu o svojim običajima i pravima, a državno uređenje to uništava: »Dajem vam ovaj znak raspoznavanja: svaki narod govori svojim jezikom dobra i zla: njega ne razumije susjed. Svoj je jezik narod pronašao u običajima i pravima.«⁷⁸ Ono što Nietzsche čudi najviše je činjenica da ljudi žude za prijestoljem, a ne znaju koliko je ono nezahvalno: »Svi hoće prijestolju: to je njihovo ludilo,-kao da sreća sjedi na prijestolju! Često sjedi blato na prijestolju-a često i prijestolje na blatu.«⁷⁹ Kao što je već spomenuto, upravo odmak od države daje priliku čovjeku da uvidi egzistenciju nadčovjeka: »Ondje gdje država

⁷³ Isto, str. 28.

⁷⁴ Jelkić, Reškovic, *Nietzscheovo poimanje života*, str.149.

⁷⁵ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 39.

⁷⁶ Isto

⁷⁷ Jelkić, Reškovic, *Nietzscheovo poimanje života*, str. 150.

⁷⁸Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra* , str. 40.

⁷⁹ Isto, str. 41.

prestaje-eto, pogledajte samo draga braćo! Zar je ne vidite, dugu i mostove nadčovjekove?- Tako je govorio Zaratustra.«⁸⁰

6. O volji

Upravo volja za stvaranjem i kreiranjem čovjeka čini nosiocem vrlina: »Jaki, istinski život koji hoće sebe, hoće rast i nadilaženje samoga sebe u volji za moć.«⁸¹ Doista, Nietzsche cijeli ljudski život promatra kao volju za moć: »Iz uvida da „u životu nema ničega što ima vrijednost osim stupnja moći, uz istodobnu pretpostavku da je sam život volja za moć“, Nietzsche je stare ideale odredio kao silazeći život, kao decadence u kojem volja za moć ima mali stupanj vrijednosti, te se pokazuje kao ono slabo, iskvareno, ništavno, bijedno, ponizno i kukavno.«⁸² Naime, volja čini život vrijednim življenja i opravdava čovjekovu egzistenciju: »Stvaranje- to je veliko iscjeljenje od patnji, i olakšanje života; a da bi postao stvaralac potrebne su patnje i mnoge promjene.«⁸³ Kako to Nietzsche opisuje, onda kad se najgore osjeća, volja za stvaranjem njega oslobađa i spašava: »Sve što osjeća pati u meni, i leži u kvrgama: ali moja volja uvijek pritječe u pomoć kao oslobodilac.«⁸⁴ Na kraju krajeva, volja sama po sebi oslobađa i daje smisao čovjekovoj egzistenciji: »Htjenje oslobađa: to je prava nauka o volji i o slobodi- tako vas o njima uči Zaratustra.«⁸⁵ Želja za stvaranjem, tj. volja za stvaranjem sama je sebi nagrada s obzirom da je čovjek stvoren prvenstveno da uči i mentalno se razvija: »I u saznavanju osjećam uživanje moje volje za oplodivanjem i za razvijanjem; i ako ima nevinosti saznanju, ima je samo zbog volje za oplodivanjem.«⁸⁶ Također, on smatra da čovjek nikad ne može biti prezasićen znanjem tako da je volja vječno gladna novoga saznanja i nikad ne presušuje: »Ne-htjeti-više, i Ne-cijeniti-više, i Ne-stvarati-više! ah, taj umor i takva prezasićenost neka su daleko od mene!«⁸⁷ Tek prihvaćanje volje za moć kao parametra životne punine, čovjek može pobijediti dekadenciju: »A budući da je volja za moć unutarnja bit života, zbiljski život postaje najvećom vrijednošću koja je postavljena kao paradigma za mjerenje ostalih vrijednosti, a čovjek pobjednik nad svime dekadentnim.«⁸⁸ Naime, upravo je volja za moći volja za prevladavanjem i nadilaženjem: »Nova filozofija nadčovjeka, koja za razliku od one

⁸⁰ Isto, str. 42.

⁸¹ Jelkić, Reškovac, *Nietzscheovo poimanje život*, str. 149.

⁸² Isto

⁸³ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 71.

⁸⁴ Isto

⁸⁵ Isto

⁸⁶ Isto

⁸⁷ Isto, str. 72.

⁸⁸ Jelkić, Reškovac, *Nietzscheovo poimanje života*, str. 151.

metafizičke polazi od života i od stava „sve je u tijeku“ jest filozofija volje za moći, naime beskonačnog procesa stvaranja i postajanja, u kojem se sve stalno prevladava, nadmašuje, tako da se u njemu uvijek iznova i neprestano teži višem, drugom, novom. To je mišljenje volje za moći, koja je pak volja za stalnim prevladavanjem. Kao što „život sebe vazda iznovice sam mora prevladati“, tako je volja za moći život koji ne želi tek sebe, ne želi svoje ovjekovječenje, neprolaženje, ostajanje sebi jednakim, nego želi uvijek iznova sama sebe rađati i preporučati, u jednu riječ: prevladavati.«⁸⁹ Nietzsche piše o slaboj i jakoj volji; prvu karakteriziraju oslabljeni instinkti, dok drugu karakterizira duh oslobođen transcendencije: »U kasnijim djelima Nietzsche je razvijao misao o slaboj i jakoj volji koja determinira shvaćanje života. Prva je određena kroz simptome oslabljenih instinkata, instinkata decadence koji prevladavaju u društvima robovskog morala (obilježava ih jednakost ljudi i demokracija), dok je druga određena kao junačka egzistencija slobodnog duha oslobođenog transcendencije, spremnog na borbu, rat i neizvjesnost, ali i eksperimentalni karakter života.«⁹⁰ Kršćanstvo prikazuje idealnog čovjeka kojemu treba težiti, umanjujući time općenitu vrijednost svakog čovjeka, umanjujući time i slabeći volju za moć: »Takva je oslabljena volja za moć kroz kršćanstvo i etiku poželjnosti izostavljala ideal zbiljskog i postavila ideal poželjnoga čovjeka, te time umanjila vrijednost čovjeka i „zavodila ga na ništavilo“.«⁹¹ Nietzsche se nada novim, naprednijim filozofima istinski slobodna duha koji su svjesni tereta pojma moralnosti te važnosti volje za moći: »Naglašava se potreba za „novim filozofima“ slobodna duha, čije mišljenje neće biti obilježeno moralom, već stvaranjem novih vrijednosti, koji će u zbiljskom svijetu uvidjeti princip volje za moć, kao ono bitno svega što jest, a ne u onostrani svijet projicirati volju za ništa.«⁹²

⁸⁹ Ozren Žunec, *Samoprevladavanje*, str. 156.

⁹⁰ Jelkić, Rešković, Nietzscheovo poimanje života, str. 148.

⁹¹ Isto, str. 150.

⁹² Isto, str. 151.

7. Tijelo i materija

Kako Zaratustra uči, ne postoji duša, već samo tijelo i ono je to koje je čovjek zaboravio cijeniti, baš kao što je zaboravio cijeniti Zemlju: »Propovjednike „nadzemaljskih nada“ naziva se trovačima i prezirateljima života, a primat duše kao zločin prema tijelu.«⁹³ Dakle, upravo vjernost Zemlji i tijelu omogućava put ka nadčovjeku: »Ove pjesničke slike bit će filozofski razrađene u kasnijim djelima: vjernost zemlji kao povratak života samom sebi i svjetskoj zbiljnosti, te nadčovjeka kao utemeljenje smisla takva života.«⁹⁴ Kršćanstvo naučava kako bi se čovjek trebao voditi vlastitim duhom, a Nietzsche to poništava navodeći kako je čovjekovo tijelo jedina vodilja koja sjeća čovjeka na njegovu očitu povezanost s materijom oko njega, tj. sa Zemljom kojom korača: »Vaš se duh dao nagovoriti da prezire sve što je zemaljsko, ali ne i vaša utroba: a ona je najjače što je na vama!«⁹⁵ Kaže kako je nemoguće osporiti egzistenciju tijela, za razliku od duše koju je nemoguće dokazati osjetilima: »Usudite se povjerovati sami sebi- sebi i svojoj utrobi! Uvijek laže, tko sam sebi ne vjeruje.«⁹⁶ Vjernost i odanost tijelu i zemlji jednaka je, prema Zaratustri, odanosti životu uopće: »S tim u vezi smatramo primjerenim podsjetiti na Zaratustrin poziv da se ostane vjeran zemlji, odnosno na poziv da se ostane vjeran životu.«⁹⁷ U protivnom, usvajanjem kršćanstva, morala i filozofije te svega transcendentnog trujemo stvarnost i realitet života u kojem živimo: »Svojim rascjepom na istiniti i prividni svijet, ta tri sistema predstavljaju atentate na instinkte života: kršćanstvo kao trovanje života pojmom grijeha, metafizika kao idealizam onostranog svijeta ideja, a moral kao instinkt osvetoljubivosti slabih protiv višega života.«⁹⁸ Nietzsche smatra kako kršćanstvo, moral i filozofija donose čovjeku svojevrsnu „utjehu“, ali ona je u svojoj biti lažna i obmanjujuća: »Svima trima u osnovi su dvije iste bolesti: jednakost i drugi (onostrani, stražnji) svijet. Taj onostrani svijet, dotad smatran kao istinit, raskrinkan je kao izmišljotina uma i simptom instinkata umornih od života koji trebaju vrijednost prividnoga svijeta, kako bi ga se, zbog svoje nemoći, pretpostavilo onom zbiljskom. Čovjek osiromašenih instinkata zaboravlja da je život borba i rat, pa se zbija u sigurnost redova jednakih, u društvo stada i mrzitelja moći, onih samilosnih i solidarnih,...«⁹⁹

⁹³ Jelkić, Reškovac *Nietzscheovo poimanje života*, str. 148.

⁹⁴ Isto

⁹⁵ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 103.

⁹⁶ Isto, str. 104.

⁹⁷ Jelkić, Reškovac, *Nietzscheovo poimanje života*, str. 148.

⁹⁸ Isto, str. 149.

⁹⁹ Isto.

8. O ljubavi prema samome sebi

Naime, Zaratuštra navodi kako na ovome svijetu postoji duh lakoće i duh teže. Duhu teže od rođenja se nameće kako život mora biti naporan da bi se čovjek osjećao vrijednim, dok se duh lakoće stječe upravo ljubavlju prema samome sebi. Dakle, voljenjem samoga sebe, čovjek si omogućava živjeti život u obliku duha lakoće: »Teški su mu zemlja i život, jer tako hoće duh teže! Ali, tko hoće postati lak, postati ptica, mora voljeti sebe-tako učim ja.«¹⁰⁰ Također, kako bi se čovjek mogao nositi sa samim sobom, važna je spomenuta ljubav prema sebi. U suprotnome, čovjek se ima potrebu dokazivati drugima i tražiti izvanjske potvrde: »Trebalo naučiti voljeti sebe – tako učim ja – ljubavlju čitavom i zdravom: da bi čovjek izdržao u društvu samoga sebe a ne tumarao uokolo.«¹⁰¹ Kao što je već spomenuto, duh teže se nameće već od rođenja krivim uvjerenjima, naime time da je čovjek rođen da bi se patio: »I zato puštaju dječicu k sebi, da bi im za rano zabranili da vole same sebe: tako to radi duh teže.«¹⁰² Dakle, jednostavnom manipulacijom čovjek živi životom duha teže i prihvaća sav teret koji mu se nabacuje na leđa: »A mi – mi vučemo poslušno što nam natovare na našuljenim leđima i preko strmih brjegov! Ako se oznojimo, kažu nam: „Tako je, život je težak!“«¹⁰³ Upravo kao deva, čovjek svojevrijedno tegli težak teret i kroz tu perspektivu promatra i vidi život kao naporan: »U stvari, sam čovjek je težak sebi! Zato što nosi suviše tuđeg na svojim leđima; on klekne kao deva i dopušta da ga dobro natovare.«¹⁰⁴ Također Nietzsche naučava o životnome stavu zvan „amor fati“ prema kojemu nas uči prihvaćanju i voljenju naše sudbine, čak i onda kad ne ide nama u korist: »Amor fati ili ljubav prema sudbini životni je stav koji nam savjetuje da prigrlimo i volimo sve ono što nam se događa, pa i one loše stvari. Zašto? Nietzsche je vjerovao da se sve događa s razlogom i da svaki događaj koji nam se dogodio prihvatimo kao naš vlastiti i jedini mogući ishod.«¹⁰⁵ Poenta je prema Nietzscheu da ukoliko volimo i prihvaćamo svoju sudbinu, volimo i prihvaćamo sebe kao djelatni akteri svoje sudbine, a ne pasivni: »Nasuprot tome, ljubav prema sudbini ukazuje na čovjekovu vlastitost, borbenost i ustrajnost da njegovo Ja govori svijetu „Da“, da se ne zadovoljava osrednjim običajnim stvarima, nego da izvuče ono najbolje od sebe i da voli svaki dio sebe.«¹⁰⁶ Važno je voljeti sudbinu bez straha: »Nietzsche je amor fati nazvao svojom jedinom ljubavi jer nije smatrao da je dovoljno samo prihvatiti sve

¹⁰⁰ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratuštra*, str. 165.

¹⁰¹ Isto

¹⁰² Isto

¹⁰³ Isto

¹⁰⁴ Isto

¹⁰⁵ Lana Lončar, *Nietzscheovo shvaćanje ljubavi*, str. 34.

¹⁰⁶ Lončar, *Nietzscheovo shvaćanje ljubavi*, str. 34.

što nam se događa kao našu vlastitu sudbinu, nego treba voljeti svaki naš događaj bez straha da će se vječno ponavljati.«¹⁰⁷ Snaga Nadčovjeka je upravo u prihvaćanju nevolja i nedaća te u ljubavi prema svojoj sudbini: »Nietzsche je u svom djelu *Ecce homo* proglasio *amor fati* kao svoju formulu za veličinu u čovjeku, smatrajući da samo velik čovjek može ne željeti da je išta drukčije. Postalo je uobičajeno da se ljudi počinju rađati s usađenim nezadovoljstvom prema sebi i prema čitavom svijetu. Nevolje i patnje treba prihvatiti kao i radost i sreću.«¹⁰⁸ Važno je da sve što činimo, činimo iz ljubavi jer upravo zbog toga činimo trenutke i događaje posebnima i drugačijima od drugih: »Svaki naš postupak ima velik utjecaj na sve što dolazi, jer su sve naše energije, emocije i nastojanja povezana u jedan vremenski čvor koji samo naša sudbina može raspetljati. Čovjek treba unositi ljubav u svoje vlastite događaje, jer su oni u većini slučajeva sastavljeni od onoga što mi u njih unosimo, nego od onoga što sami od sebe nose.«¹⁰⁹ U korijenu Nietzscheove filozofije stoji ljubav kao glavna pokretačka energija: »U Nietzscheovoj filozofiji u korijenu svega leži ljubav kao univerzalna svemirska pokretačka i stvarateljska snaga; filozofija je ljubav prema mudrosti, vječno vraćanje jednakog je ljubav prema sudbini, sudbina je ljubav prema događajima, umjetnost je ljubav prema osjetilima, brak je ljubav prema prijateljstvu, volja za moći je ljubav prema životu, život je ljubav prema samom sebi i to je ono ključno; trebamo naučiti nesebično ljubiti sami sebe.«¹¹⁰

¹⁰⁷ Isto, str. 35.

¹⁰⁸ Isto

¹⁰⁹ Isto

¹¹⁰ Isto

9. O vječnome vraćanju

Vječno vraćanje najviši je stupanj Nietzscheova filozofiranja i njegov način promišljanja vječnosti u kojemu nestaju prošlost, sadašnjost i budućnost te sve postaje sada.¹¹¹ Naime, slično Heraklitovom učenju o životu kao živoj vatri koja vječno sagorijeva, Nietzscheova filozofija vječnoga vraćanja uči o opstojnosti vječnosti u kojoj se sve iznova ponavlja: »Sve ide, i sve se opet vraća; vječno se kotrlja točak bića; sve umire, i opet procvjeta; vječno juri naprijed godina bića.«¹¹² Drugim riječima, ovaj život na Zemlji je jedini mogući život koji se vječno vraća i kojega, kao takvoga, treba naučiti živjeti.¹¹³ Neki smatraju kako je znanje o vječnome vraćanju rezervirano samo za one ljude koji provode dosta vremena u samoći, te na taj način, spoznaju velike stvari, baš kao što je to primjerice Nietzscheov Zaratustra, samotnjak koji se iz špilje spušta među ljude kad nešto bitno spozna: »Prema tome, potonje je poput nekakvoga tajnoga znanja koje mogu spoznati samo veliki ljudi u velikoj samoći jer oni jedini mogu istinski čeznuti za svijetom, budući da uvijek na svijet gledaju odozgo, tj. s visine, osim kada silaze u svijet da prenesu ljudima neku poruku.«¹¹⁴ Naravno, ideja o vječnome vraćanju potpuno ukida ideju Božje egzistencije, te stavlja nadčovjeka u prvi plan, jer sada, on postaje odgovoran za svoju egzistenciju: »Drugim riječima, bog je dosad bio prepreka čovjekovoj mogućnosti potpune samorealizacije i prirodnoga života jer je uvijek morao preko nihilističkih posrednika komunicirati s njim i polagati mu račune za svoja djela. Nakon smrti boga, s druge strane, čovjek, uz zadobivenu slobodu, postaje i odgovoran.«¹¹⁵ Teorija vječnoga vraćanja ustvari naučava ponavljanje svega na svijetu: »Čuj samo, mi znamo čemu ti učiš: da se sve na svijetu vječno vraća, i mi s njim, i da smo mi već vječno puta bili na svijetu, i sve s nama.«¹¹⁶ Dakle, vječno vraćanje podrazumijeva konstantu bez prekida koja se veže na volju za moć i koja predstavlja konstantnu promjenu i tijek.

¹¹¹ Sanja Džalto, *Nietzsche i buddhistički pojam svijeta*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet (Osijek, 2016), str. 11.

¹¹² Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 188.

¹¹³ Džalto, *Nietzsche i buddhistički pojam svijeta*, str. 13.

¹¹⁴ Isto

¹¹⁵ Isto, str. 14.

¹¹⁶ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 191.

10. Nihilizam

Nietzscheov nihilizam najavljuje dekadenciju čovjeka koji se uzda u moral, filozofiju ili kršćanstvo. Naime, upravo te tri odrednice kvare narod i udaljuju čovjeka od ideje nadčovjeka. Nadčovjek je oslobođen od ovih triju sfera i time si daje mogućnost daljnjeg razvoja i upoznavanja samoga sebe. Često Nietzsche u djelu izriče kako je Bog mrtav i kako je vrijeme da se čovjek počne oslanjati na sebe: »Vrijeme je, da čovjek postavi sebi svrhu. Vrijeme je, da čovjek zasadi klicu svoje najviše nade.«¹¹⁷ Premda se sama riječ nihilizam ne pojavljuje ni na jednom mjestu u knjizi *Tako je govorio Zaratustra*, u njoj su prisutne sve one osnovne misli koje pripadaju u okružje Nietzscheova promišljanja nihilizma – volja za moć, stvaranje i uništavanje vrijednosti, volja za istinom, smrt boga, posljednji čovjek, protuvolja volje, nadčovjek i vječno ponovno vraćanje jednakoga.¹¹⁸ Primjer neslaganja s kršćanskim naukom dokazuje citat u kojemu, nasuprot miroljubljivi koje crkva naučava, Nietzsche nalaže bunt i osvetu: »A i bolje je i da planete gnjevom nego da ponižavate! Ako vas psuju, ne bi mi bilo pravo da vi blagoslivljate. Bolje isto psujte i vi malo!«¹¹⁹ Umjesto kršćanske pokornosti, on naučava odanost i usmjerenost zemlji: »Ostanite vjerni zemlji, braćo draga, snagom svoje vrline! Vaša ljubav što dijeli darove, i vaše saznanje, neka služe smislu zemljinom. Molim vas i zaklinjem.«¹²⁰ Također, suprotnome kršćanskome nauku o Bogu kao jedinome Stvaratelju, Nietzsche naučava kako svaki čovjek treba postati stvaratelj vlastita života: »Vaš duh i vaša vrlina neka služe smislu Zemlje, draga braćo: i svim stvarima odredite njihovu vrijednost! Toga radi trebate biti oni koji se bore! Toga radi trebate biti stvaraoci!«¹²¹ Upravo ukidanjem Božje opstojnosti, svaki čovjek odlučuje o vlastitoj sudbini: »Umrli su svi bogovi: neka odsad živi nadčovjek! – to neka bude jednom, o velikom Podnevu, naša posljednja pouka!«¹²² Također, Nietzsche se pita kakva je to ljubav iz koje je Bog sažalno umro za ljude, ako on smatra da prava ljubav ne znači umirati za nekoga, već živjeti i stvarati: »A zapamtite još i ovo: svaka velika ljubav nalazi se iznad svog sažaljenja jer ono što voli, ona želi da – stvori!«¹²³ Nadalje, kršćanstvo naučava kako su svi ljudi jednaki, čemu se Nietzsche protivi te nalaže kako se ljudi razlikuju po stupnju znanja i inteligencije: »Pa ipak idem sa svojim mislima *iznad* njihovih

¹¹⁷ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 56

¹¹⁸ Igor Micekin, *Nietzscheov Zaratustra i zadaća prevladavanja nihilizma*, u: Matica hrvatska(Zagreb,2019), str. 99-152, str. 125.

¹¹⁹ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 56.

¹²⁰ Isto, str. 64.

¹²¹ Isto, str. 65.

¹²² Isto, str. 66.

¹²³ Isto, str. 74.

glava; i kad bih htio da idem na svojim rođenim slabostima, bio bih iznad njih i njihovih glava. Jer ljudi nisu jednaki: tako kaže pravda. I šta ja želim, oni ne bi smjeli htjeti!»¹²⁴ Upravo oni koji odluče raditi na sebi i uzvisiti se do nadčovjeka žele carstvo zemaljsko, a ne nebesko, suprotno kršćanskim uvjerenjima: »Naravno: ne postanete li kao dječica, nećete dospjeti u ono carstvo nebesko. (I Zaratustra pokaza rukama na nebo.) Ali mi nećemo u carstvo nebesko: mi smo postali ljudi, - mi hoćemo carstvo zemaljsko.«¹²⁵ Naime, Nietzsche Boga promatra kao ljudsku misaonu tvorevinu, a ne kao nešto mistično: »Mora se priznati da je Nietzsche govorom o smrti Boga predvidio nemogućnost održanja govora o ovako shvaćenom Bogu, koji udaljen od svijeta postaje nemoćan da mu udahnuje novi život. Govor o Bogu jest govor o idejama kojima čovjek ovladava i više im se ne divi, više govor o Bogu koji je jamac ljudskih nauma, a manje govor o Bogu koji je misterij.«¹²⁶ Naime, nihilizam je volja za ništa, a upravo kršćanstvo, moral i filozofija pogoduju nihilizmu: »Stari ideali neprijateljski su osnovnim instinktima života i u njihovoj osnovi prethodi »volja za ništa«, odnosno nihilizam. Takva volja nastaje kada život postaje dekadentan, osiromašen i iscrpljen, propao i stran samome sebi. No i to je volja za moć, ali nemoćna: volja koja neće sebe samu, nego hoće ništa. njezino je obilježje negirati sve što je jako, moćno i što pogoduje rastu života. To je njezina jedina moć.«¹²⁷ Prema Nietzscheu, nihilizam predstavlja „međustanje“: »Stoga za Nietzschea nihilizam predstavlja patološko međustanje. Dosadašnji vrijednosni sudovi decadence shvaćeni su kroz pojam iscrpljenosti koja prati dugu vladavinu protuživotnih instinkata vladajućih kršćanskomoralnih sistema.«¹²⁸ Naime, time dolazi do slabljenja volje te do vladavine slabih i osrednjih: »Dvadeset stoljeća njihove vladavine dovelo je do postupnog nasljednog slabljenja volje u svim vidovima života: fiziološkom, društvenom, znanstvenom, političkom, umjetničkom. Slabi su rađali i odgajali slabe, krijući svoju prikraćenost moralom koji ih je štitio od nihilizma, pridajući im metafizičku vrijednost. Tako je vladavina slabih (većine) i onih osrednjih, postala neminovna, dok je viši tip čovjeka bio tiraniziran, te postao pesimist i nihilist.«¹²⁹

¹²⁴ Isto, str. 106.

¹²⁵ Isto, str. 274.

¹²⁶ Milić, *Nietzscheov govor o Bogu*, str. 349.

¹²⁷ Jelkić, Reškovic, *Nietzscheovo poimanje života*, str. 149.

¹²⁸ Isto, str. 151.

¹²⁹ Isto.

11. O braku

Nietzsche započinje poglavlje upitom je li čitatelj sposoban imati dijete: »Mlad si, braka si željan i djeteta. Ali ja te pitam: jesi li ti čovjek koji smije biti željan djeteta?«¹³⁰ Naime, Nietzsche zagovara pridavanje važnosti čovjeku u filozofiji: »Filozofija, koja je postala stvar pukog razuma, ponovno je postala stvar cijelog čovjeka.«¹³¹ Nietzsche tako poziva čitatelja na preispitivanje vlastitih ciljeva i moralnosti. Jer, prema Nietzscheu, ne treba svako imati dijete, osim ako je na putu postanka Nadčovjekom: »Jesi li ti pobjednik, savlađivač sebe sama, zapovjednik nad svojim čulima, gospodar svojih vrlina? Pitam ja tebe!?«¹³² Naime, samo snažna, karakterna ličnost treba razmišljati o djeci i obitelji. S druge strane, nepoželjno je ukoliko čovjek želi djecu i obitelj iz puke potrebe za razmnožavanjem ili iz vlastita nezadovoljstva i samoće: »Ili iz tvoje želje govori životinja i niska potreba? Ili, usamljenost? Ili, nezadovoljstvo s tobom samim?«¹³³ Dakle, samo nerazvijeni ljudi imaju potrebu za obitelji kako bi popunili vlastite rupe, a to nije prema Nietzscheu, poenta osnivanja obitelji. On zagovara da čovjek treba iz vlastite slobode i potpunosti čeznuti za obitelji: »Ja bi htio da pobjeda tvoja i tvoja sloboda čeznu za djetetom. Žive spomenike trebaš nazidati svojoj pobjedi i svome oslobođenju.«¹³⁴ Dakako, čovjek treba biti ispunjen i u potpunosti zadovoljan samim sobom kako bi imao dijete i gradio obitelj: »"Trebaš zidati više od sebe. Ali prije svega trebaš sam biti dobro sazdan, prav i tijelom i dušom.«¹³⁵ Nadalje, Nietzsche nalaže kako je uvijek važan rad na sebi i bračnom odnosu koji treba njegovati te da nije poenta u velikom broju djece, nego u kvaliteti odnosa i odgoja: »Ne trebaš se ploditi samo po broju, nego i sve više u visinu! U tom neka ti je na pomoći zeleni vrt braka!«¹³⁶ Nadalje, brak sačinjavaju uzajamna volja i poštovanje bez kojih je bračna zajednica besmislena: »Brak: to je za mene volja dvoje da stvore jedno, koje će biti više od onih koji su ga stvorili! Poštovanje uzajamno za mene je brak, poštovanje onih koji oboje hoće imati onakvu volju.«¹³⁷ S druge strane, ne treba ulaziti u brak iz krivih razloga jer to nije poenta braka, jedinstva te naravno ljubavi: »Jedan je kao junak pošao u lov na istine, a ulovio je naposljetku malu nakinđurenu laž. To zove on svojim brakom.«¹³⁸ Nietzsche daje težinu pojmu ljubavi, koji se nerijetko miješa s pojmom braka i veze koji često

¹³⁰ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 57.

¹³¹ Barbarić, *Pristup Nietzscheovu Zaratustri*, str. 10.

¹³² Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 57.

¹³³ Isto

¹³⁴ Isto, str. 58.

¹³⁵ Isto

¹³⁶ Isto

¹³⁷ Isto

¹³⁸ Isto

nisu ispunjeni ljubavlju i pravim zajedništvom: »Mnoge kratke ludosti – to vi zovete ljubavlju. A vaš brak učini kraj tim mnogim kratkim ludostima – jednom drugom glupošću.«¹³⁹ Dakle, trebamo prvo učiti ljubiti i voljeti kako bismo razumjeli smisao i veličinu bračne zajednice: »Treat ćete nekad ljubiti više od sebe. Dakle učite tek ljubiti! Zato ste i morali ispiti gorku čašu ljubavi.«¹⁴⁰ Trebamo cijeliti osjećaj ljubavi jer taj nas osjećaj pokreće ka Nadčovjeku: »Ima gorčine i u čaši najbolje ljubavi: ona izaziva čežnju za nadčovjekom, ona budi žeđ u tebi koji stvaraš!«¹⁴¹ A upravo ta žeđ i takva gorčina vode Nadčovjeku: »Žeđ stvaralačka, strijela i čežnja za nadčovjekom; reci, brate moj, je li u tome tvoja volja za brakom? Neka je blagoslovljena takva volja i takav brak. – Tako je govorio Zaratustra.«¹⁴² Naime, Nietzsche daje na značaj životu kao životu u njegovoj punini i veličanstvenosti te se protivi strogo poštivanju formi i tradicije koje nameće društvo: »Njegov početni utjecaj bio je bučan: opravdavao je život kao život, postao je vođom nespitanosti, nudio iskaze i stavove za svaku mogućnost, prosječnu duhovnu živost potencirao je do svijesti o genijalnosti.«¹⁴³ Naravno, Nietzsche se ne slaže s formalnošću braka kakvu nalažu crkva i kršćanstvo: »Nietzsche je bio ogorčen na definiciju braka koju je stvorilo kršćanstvo. Ljubav se ne može ukalupiti ni u jednu instituciju. Kršćanstvo od braka čini čistu formalnost koja zahtijeva strogo odricanje i obećanje na doživotnu ljubav, ali to nije u ljudskoj moći.«¹⁴⁴ On smatra kako sama institucija braka uništava čistoću ljubavi te ju svodi na podrazumijevanje: »Brak se temelji na kršćanskim obvezama pored kojih je ljubav samo usputna; u braku se stvara žudnja za posjedovanjem, poriv za vladanjem, animalna želja za spolnim nagonom i sve ostale negativnosti koje ugrožavaju čistu ljubav.«¹⁴⁵ Naime, zato Nietzsche postavlja pojam kojem daje veći značaj nego pojmu braka, a to je prijateljstvo, jer, kako on navodi, manjak prijateljstva upravo dovodi do nesreće i nezadovoljstva u braku: »Međutim, Nietzsche stvara sam sebi novu koncepciju braka koja se zasniva na jednoj višoj ljubavi koja ne tolerira sve navedeno, a to je naravno, prijateljstvo. Nietzsche je smatrao da je nedostatak prijateljstva, a ne nedostatak ljubavi, glavni razlog nesretnim brakovima.«¹⁴⁶

¹³⁹ Isto, str. 59.

¹⁴⁰ Isto

¹⁴¹ Isto

¹⁴² Isto

¹⁴³ Damir Barbarić, *Pristup Nietzscheovu Zaratustri*, str. 9.

¹⁴⁴ Lana Lončar, Nietzscheovo shvaćanje ljubavi, str. 27.

¹⁴⁵ Isto, str. 27.

¹⁴⁶ Isto, str. 28.

12. O stvaralaštvu

Nietzsche navodi kako stvaralaštvo oslobađa čovjeka od patnji, dosade i tlake same egzistencije: »Stvaranje-to je veliko iscjeljenje od patnji, i olakšanje života. A da bi postao stvaralac potrebne su patnja i mnoge promjene.«¹⁴⁷ Naime, potreba za stvaranjem čini naš život bogatijim, a egzistenciju smislenom. Kao kruna svega toga, naravno, stoji naša volja za stvaranjem, jer život bez volje za stvaranjem je besmislen. Dakako, stvaranje i volja za istim daju našem životu smisao svakodnevnoj egzistenciji i povratnu informaciju o nama samima: »Prema čovjeku, neprestano i iznova, goni me moja plodonosna volja za stvaranjem; kao što nešto goni čekić prema kamenu.«¹⁴⁸ Naime, poenta je nadići i nadmašiti samoga sebe i svoje vrijednosti i svojom voljom obogatiti svoj život te prerasti pojam pukog sebeodržavanja života: »U volji za životom, kojom se život samo održava, nedostaje volje za moć. Sebeodržavanje života je samo ograničeno, premda najčešće očitovanje volje za moć. Nasuprot tomu volja, kada je moćna, hoće stvarajući vrijednosti koje povećavaju njezinu moć, čime život ne održava samo sama sebe nego sebe nadmašuje.«¹⁴⁹ Kroz volju za moć se stupnjuje volja za napredovanjem i vječnim samoprevladavanjem: »Volja za moć je stoga i najviše mjerilo vrijednosti same i vrijednosti nečega vrijednog, a sama po sebi ne podliježe nikakvu vrednovanju. Iz volje za moć proizlazi i poredak vrijednosti, koji se određuje po tome koliko neka vrijednost pospješuje i jača život ili ga sputava i slabi, koliko pridonosi održanju, a koliko povećanju moći volje.«¹⁵⁰ Dakle, snaga volje za moći je upravo u volji, u htijenju da se napreduje i razvija: »Volja za moć hoće svoju moć u svemu što uopće hoće. Ona neće moć kao predmet svojega htijenja, nego hoće kroz sve htijeto bilo održati bilo povećati svoju moć koliko god joj je to moguće. Moć nije nešto posve drugo od volje, nešto izvan i nasuprot nje, nego njezina vlastita moć. Volja pak biva samo kao svoje vlastito omoćenje.«¹⁵¹ Sve što biva, biva kao oblik volje za moći tako da je i čovjekova volja jedan vid volje za moći, a najviši je takav vid u čovjeka tzv. „stvarajuća volja“: »Volja u čovjeku nije puko ljudska volja, nego se pod voljom razumije volja za moć, koja jest u svemu što biva tako da sve biva kao njen oblik. Čovjekova volja je stoga jedan oblik volje za moć, premda kroz čovjeka volja za moć može dospjeti do svojeg najmoćnijeg oblika,

¹⁴⁷ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 71.

¹⁴⁸ Isto

¹⁴⁹ Mikecin, *Nietzscheov Zaratustra i zadaća prevladavanja nihilizma*, str. 128.

¹⁵⁰ Isto, str. 128.

¹⁵¹ Isto.

u kojem tako nadvladava samu sebe da postaje „stvarajućom voljom“. Svi mogući načini čovjekova razabiranja, osjećanja i žuđenja imaju svoj izvor u volji za moć.«¹⁵²

13. O suosjećanju

Nietzsche navodi kako nije dobro pretjerano, tj lažno suosjećanje, jer time nekada odmažemo drugima: »Ako imaš prijatelja koji pati, budi utočište njegovoj patnji, ali istovremeno tvrda postelja, vojnička postelja: tako ćeš mu najbolje pomoći.«¹⁵³ Također, ukoliko netko nama učini zlo, trebamo to i zapamtiti: »Nanese li ti prijatelj nepravdu, reci: “praštam ti što si meni učinio, ali što si sebi učinio, - ne mogu ti oprostiti!“ Tako govori velika ljubav: ona prevazilazi i opraštanje i sažaljenje.«¹⁵⁴ Dakle, Nietzsche naučava kako je bitno racionalno rasuđivati i prosuđivati situacije, umjesto da se oslanjamo isključivo na emocije: »Treba svoje srce obuzdati; jer ako mu pustimo na volju, otići će brzo i glava s njim!«¹⁵⁵ Nadalje, uspoređuje se općeniti pojam suosjećanja s Božjim suosjećanjem koje ga je ubilo: »Nedavno sam ga čuo kako govori: Bog je mrtav; Bog je umro od svoja sažaljenja prema ljudima. Čuvajte se dakle milosrđa: otuda će još ljudima doći crni oblak! Zaista vam kažem, ja proričem vrijeme¹⁵⁶.« Dakle, potrebno je biti čvrsti stvaraoc kako bi bio najbolja verzija sebe prema Nietzscheu, i kako bi težio Nadčovjeku: »“Prinosim sebe na žrtvu svojoj ljubavi, i svoga bližnjeg kao i sebe“ – tako govore svi koji stvaraju. A tvrda su srca stvaraoci. Tako je govorio Zaratustra.«¹⁵⁷ Nadalje, govori Nietzsche o svećenicima i njihovom lažnom suosjećanju: »Lažne vrijednosti i prazne riječi: to su najstrašnija čudovišta za smrtne ljude, - u njima dugo spava i čeka zla nesreća.«¹⁵⁸ Dakle, svećenici vjernicima ulijevaju lažni osjećaj grešnosti, a time i kajanja: »Neka bi nestalo lažne svjetlosti i teškoga zadaha! Ovdje gdje duša u svoje visine - ne smije uzletjeti! Protivno tome naređuje njihova vjera: “na koljenima se diže uz stepenice, grešnici!“.«¹⁵⁹ Dakle, vjernici su osuđeni na konstantan osjećaj krivice i grešnosti. Zaista,

¹⁵² Isto.

¹⁵³ Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, str. 74.

¹⁵⁴ Isto.

¹⁵⁵ Isto

¹⁵⁶ Isto

¹⁵⁷ Isto

¹⁵⁸ Isto, str. 75.

¹⁵⁹ Isto

čovjekova je priroda takva da je razapeo Isusa na križ: »Ali neznadoše drukčije voljeti boga do razapinjanja čovjeka na križ!«¹⁶⁰

14. O prevrednovanju vrijednosti

Nietzsche je smatrao kako je tradicija stare Grčke posljednji put slavila filozofiju u svojoj biti te da dolaskom kršćanstva ona propada: »Od stare Grčke koja je bila otmjena, sretnija i strastvena, u kojoj su se ideali uzdizali, štovali i obožavali pa sve do kršćanstva gdje je vidljiva dekadencija i propast svega što je stara Grčka slavila, kršćanstvo i njen moral uništili su svijet pridobivši ga svojim lažima.«¹⁶¹ Zato Nietzsche smatra kako te postavljene vrijednosti moramo prevrednovati: »Isto to kršćanstvo izvrnilo je sve vrijednosti te ih nametnulo čovječanstvu u nadi kako će se svjetina držati navedenih načela. Te lažne vrijednosti u kojima je izvrnilo što je dobro, a što zlo potrebno je prevrednovati. Čovjek odgajan putem kršćanske religije i moralnosti doveden je do samog dna da uništi samoga sebe.«¹⁶² Naime, kršćanstvo uspješno manipulira svjetinu svojim pravilima i načelima. Tako čovjek postaje frustriran i nezadovoljan: »To je čovjek koji je prepun grižnje savjesti, ljutnje, bijesa, ogorčenosti, oslabljen i jadan. Tako uzgojena životinja dovedena do osrednjosti kojom se može manipulirati lažima, savršena je bila kršćanstvu. Negiranje života te uvjerenja u sustav Božjeg kažnjavanja i nagrađivanja bila su sredstva kojim se kršćanstvo služilo da se tako strogo uzgojena životinja ne bi usudila izdići iznad čopora i počela razmišljati svojom glavom.«¹⁶³ Naime, kako bi se čovjek razvijao i mogao težiti Nadčovjeku, nužno je prevrednovati sve nametnute vrijednosti: »Vrlo teško je otrgnuti se iz tog sustava starih vrijednosti i provesti samoodgoj kako bi čovjek kao individua ostvario mogućnosti za bolji život, rast, razvoj i napredak. Kršćanstvo je vodilo nihilizmu, dekadenciji zbog čega je bila nužna smrt kršćanskog Boga i uvođenje Nadčovjeka koji kao superčovjek rješava cijelu situaciju.«¹⁶⁴ Nietzsche se zalaže za kvalitetno provođenje u samoći nasuprot traćenja nekvalitetnog vremena sa svjetinom koja se ne razvija: »Ta osamljenost izražena je u liku Zaratustre kod Nietzschea jer kako kaže, vrijednost stvari mjeri se prema užitku i boli što je vrlo površno, a ono duhovno i osjetilno zanemareno je još od Sokratovog doba. Taj povijesni

¹⁶⁰ Isto, str. 76.

¹⁶¹ Viktorija Pavlović, *Nietzscheovo poimanje kulture ili Bog je mrtav*, (Zadar, 2020) str. 24.

¹⁶² Pavlović, *Nietzscheovo poimanje kulture ili Bog je mrtav*, str. 24.

¹⁶³ Pavlović, str. 24.

¹⁶⁴ Isto

čin uvođenja racionalnosti, doveo je do dekadencije, nihilizma i uništenja čovječanstva. Zato Nietzsche putem Nadčovjeka utemeljuje novu grčku kulturu, kulturu viših Grka s mnoštvom raznovrsnih individua u kojoj je narod lišen jednog sustava vjerovanja.«¹⁶⁵ Upravo su filozofi ti koji stvaraju vrijednosti jer su slobodna duha i lišeni tradicije kršćanskoga uvjerenja i morala: »Jedini otkrivači i stvoritelji novih vrijednosti slobodni su duhovi, lišeni tradicije, religije i svih loših stvari koje se vežu uz kršćanstvo i moral. Ti stvaratelji su filozofi jer su oni jedini gospodari svojih vrlina, obogaćeni voljom za životom, slobodni, skeptični, intuitivni i sposobni uživati u neprestanom novom neograničenom kreativnom stvaralaštvu.«¹⁶⁶

15. Povratak sebi

Nadžovjek kao takav je u stalnom povratku sebi i vlastitoj biti. Naime, on živi po vlastitim načelima i nikome se ne pokorava. On teži vlastitom rastu i razvoju i u tome nalazi svoju životnu bit: »U današnjem svijetu bez ideala i bez ideja, gdje ni jedna istina i nikakav moral ne funkcioniraju kao orijentiri, čovjek u pravom smislu riječi može opstati jedino ukoliko sam pronade vlastiti *raison d'être*. Zato čovjek u dubini i intimi svojega bića mora naći razlog i opravdanje života, tj. ono za što vrijedi i živjeti i umrijeti. Neku subjektivnu izabranu motivaciju, ili ljubav, ili istinu.«¹⁶⁷ Dakle, pronaći smisao i cilj ujedno donosi mir i smisao našoj egzistenciji. Odnosno, nužno je da se čovjek oslobodi lanaca tradicije kako bi se razvio do stupnja nadčovjeka: »Da bi se oslobodio lanaca koji sputavaju individualnost, mora prestati robovati okorjelim navikama, običajima, predrasudama, praznim konvencijama. Što ujedno ne znači da »novi čovjek« ne mora poštivati tuđa prava i egzistenciju, već naprotiv. No, jednako tako ne mora tražiti od sebe da podvuče rep pred arogancijom današnjih moćnika.«¹⁶⁸ Dakle, put do postajanja nadčovjekom popločen je jakim voljom i konstantnom samospoznajom: »Prema Nietzscheu, skrivena staza kojom se dostiže status nadčovjeka zapravo je jaka i uvježbana individualna volja vođena samospoznajom, svojevrsnim radikalizmom nagona.«¹⁶⁹ S obzirom na to da je život nepredvidiva igra, snaga nadčovjeka je u prihvaćanju te činjenice i u promatranju života kao svojevrsnog eksperimenta uz konstantno izlaženje iz zone komfora: »Učiniti od vlastitog života eksperiment – samo to je sloboda duha. Stoga (veliki) pojedinac

¹⁶⁵ Isto

¹⁶⁶ Isto, str. 25.

¹⁶⁷ Šuran, *Sudbina nadčovjeka kao vječni povratak sebi*, str. 9

¹⁶⁸ Isto, str. 9

¹⁶⁹ Isto, str. 10.

mora biti spreman nadvladati svaki osjećaj krivnje i poput djeteta igrati se životom, ne skrivajući se u mračnom hodniku u kojem nalazi sigurnost vlastite osrednjosti – odbacujući bol, patnju, okrutnost poput ličinke koja bi prodala i dušu za malo svagdanjeg komfora.«¹⁷⁰ Dakle, poenta postanka nadčovjekom je strastven život, a ne tek puko egzistiranje. Naime, nadčovjek je poput umjetničkoga djela, najviši oblik egzistencije, upravo onaj koji trebamo biti i živjeti: » Nietzscheov nadčovjek, dakle, ne teži nečemu što postoji izvan (svijeta), već ukazuje na to kako u nama samima »probuditi« volju za moći i tako postati najviši oblik »iluzije«, tj. umjetničko djelo, ono što doista jesmo, a što je od ključnog značenja želimo li život ispunjen žarom i strašću.«¹⁷¹ Nadčovjek predstavlja najviši stupanj umnoga zrenja i razvoja: »Bit ideje o nadčovjeku jest izgradnja uravnotežene, cjelovite i nadasve zrele ličnosti u najvišem mogućem stupnju. To je taj skriveni, unutarnji put nadčovjeka.«¹⁷² Naime, nadčovjek je svjestan sveopćeg nihilizma, ali njegova je snaga upravo u prevladavanju istoga pronalaskom vlastitog smisla: » Prema Nietzscheu, skrivena staza kojom se dostiže status nadčovjeka zapravo je jaka i uvježbana individualna volja. To je pokušaj nadvladavanja sveopćeg nihilizma, tj. Schopenaurove besciljne opće volje, koja se pojedincu ogleda kao neizmjerna, bezlična snaga opstojanja i pokušaj ovjekovječenja vlastite, individualne iluzornosti.«¹⁷³

¹⁷⁰ Isto

¹⁷¹ Isto, str. 14.

¹⁷² Isto, str. 15.

¹⁷³ Isto, str. 16.

16. O samoprevladavanju

Naime, Nietzsche uči kako čovjek treba biti prevladan: »Čovjek je nešto što mora biti prevladano jer se način njegova dosadašnjeg opstanka istrošio i jer je dotrajao, a razlog tome je preživjelost dosadašnjeg egzistencijalnog, spoznajnog, moralnog i svakog drugog utemeljenja ljudskog života u metafizičkom svijetu nepromjenjivih, vječnih, sebi jednakih itd. ideja.«¹⁷⁴ Naime, Nietzsche uči kako se sebe prevladava pomoću volje za moć. Volja sve pokreće, a ona se očituje i kroz vječno vraćanje čime se ukida koncepcija linearnog vremena: »Budući da se radi o procesu koji nikad ne staje, koji nikad ništa definitivno ne stvara, nego uvijek iznova sebe prevladava, Nietzsche tu raskida i s tradicionalnom, metafizičkom poimanju prilagođenom koncepcijom linearnog vremena te događanje vidi na način koji jedini dopušta manifestiranje volje za moći, a to je vječno vraćanje – sve što je bilo, što jest i što će biti, sve se to uvijek iznova rađa, preporađa, dolazi, nestaje i onda se bez kraja neprestano opet vraća, da bi se ponovno rađalo i onda opet nestalo, ne stvarajući nikad ništa čvrsto i fiksno, nego tek promjenu i tijek...«¹⁷⁵ Naime, Nietzsche egzistenciju vidi kao priliku vječnog samoprevladavanja i razvitka: »Naime, i površnom je čitatelju jasno da je u svim Nietzscheovim spisima temeljni pojam »život« i da taj pojam u sebi sadrži misao o vječnom nadilaženju samoga sebe.«¹⁷⁶ Naravno, Nietzsche takav život ne zamišlja kao nekakvu konstantu uspjeha i penjanja na ljestvici, već se ono očituje kroz vječno vraćanje: »Ovdje je bitno naglasiti da život nije mišljen kao neko puko beskonačno „penjanje u visinu“, već kao istodobno stvaranje i razaranje, rast i propadanje, aristokracija i dekadencija, odnosno kao neprestano potvrđivanje i prevladavanje sebe sama kroz borbu za moć i premoć.«¹⁷⁷ Poenta je prevladati nihilizam, a to se upravo događa kad se prevlada opstojnost Boga i kad se teži Nadčovjeku: »...naime čovjek prevladan nakon svoje ogrezlosti u bezizlaznost nihilizma. U tom se smislu obje te glavne teme, smrt Boga i rađanje nadčovjeka, događaju kao jedinstveni proces prevladavanja...«¹⁷⁸ Odnosno, težnjom ka Nadčovjeku, poništava se metafizička, ali i nihilistička epoha: »Nadčovjek je dakle prevladani čovjek, prevladani čovjek metafizičke, a potom i njene završne, nihilističke epohe.«¹⁷⁹

¹⁷⁴ Žunec, *Samoprevladavanje*, str. 154.

¹⁷⁵ Isto, str. 156.

¹⁷⁶ Jelkić, Reškovic, *Nietzscheovo poimanje života*, str. 148.

¹⁷⁷ Isto, str. 148.

¹⁷⁸ Žucen, *Samoprevladavanje*, str. 155.

¹⁷⁹ Isto, str. 155.

17. Nietzscheovo viđenje grčke kulture

Friedrich Nietzsche veliča predsokratovsku kulturu i filozofije koja uči svemu bitnome: »Prema tome, kada govorimo o pojmu grčke kulture, ona je za Nietzschea jedina prava kultura. Ona se odnosi na predsokratovsku kulturu za koju Nietzsche kaže da znači učiti računati, učiti misliti kauzalno, učiti vjerovati u nužnost.«¹⁸⁰ Naime, Nietzsche se slagao s Heraklitovom tezom o svijetu u vječnoj mijeni, odnosno promjeni: »S jedne strane, sam Nietzsche vraća se Heraklitu, kojega smatra jedinim trezvenim filozofom antike, upravo zbog njegove teze da je svijet u vječnoj mijeni, odnosno da je kretanje bit svijeta, te se ni u istu rijeku ne može ući dvaput, kako je zapisano u fragmentu br. 91. Stvarnost je, drugim riječima, vječno postajanje.«¹⁸¹ Dakle, Nietzsche smatra kako od pojave Sokrata, filozofija doživljava svoju propast, dok iznimno hvali predsokratovce: »Kada Nietzsche veliča grčku kulturu, važno je naglasiti da, pritom, misli na predsokratovce, a ne na atenske filozofe. Predsokratovce je idealizirao, smatrajući ih slobodnim duhovima, kreativnim i uzvišenim, dok su atenski filozofi zastranili svojom vjerom u transcendentnost, besmrtnost duše i moć razuma, a čim je do toga došlo, izgubila se tzv. nevinost bivanja, koju je samo umjetnost mogla opravdati.«¹⁸² Dakle, Sokrata smatra začetnikom propasti izvorne filozofije: »Zato se već na početku svoga stvaralaštva okomio na Sokrata, smatrajući ga odgovornim za smrt grčke tragedije, upravo zbog uvođenja pojmovnoga mišljenja i racionaliziranja života samoga, što je, u izvjesnomu smislu, počelo još od Elejaca.«¹⁸³ Dakle, Nietzsche kritizira Sokrata i njegovu filozofiju iz razloga što Sokrat daje na važnost racionalnome te pritom uništava ljudsku spontanost: »Pritom se ukinula iskra stvaralačke, emocionalne spontanosti ljudskog bića i biva uništeno stvaralačko jedinstvo života u kojemu su nužno obje tendencije života sadržane.«¹⁸⁴ Naime, Nietzsche je smatrao kako su savršen spoj apolonskog i dionizijskog elementa čovjeku u naravi i kako je Sokrat narušio taj sklad: »Nietzsche smatra da je u svakomu čovjeku apolonski i dionizijski aspekt u naravi, te da se od Sokrata nadalje počeo precjenjivati apolonski aspekt na štetu dionizijskoga, što dovodi do nesklada.«¹⁸⁵ Dakle, Sokrat je svojom filozofijom narušio sklad u korist apolonske sastavnice čime uništava umjetnost koja je Nietzscheu vrlo važna: »Ostavljena je samo apolonska sastavnica koja vječno potiskuje dionizijsku i dominira unoseći u život principe

¹⁸⁰ Viktorija Pavlović, *Nietzscheovo poimanje kulture ili Bog je mrtav*, str. 3.

¹⁸¹ Džalto, Nietzsche i buddhistički pojam svijeta, str. 3.

¹⁸² Isto, str. 4

¹⁸³ Isto.

¹⁸⁴ Pavlović, *Nietzscheovo poimanje kulture ili Bog je mrtav*, str. 6.

¹⁸⁵ Džalto, *Nietzsche i buddhistički pojam svijeta*, str.4.

uređenosti, organizacije i mjere. Sokrat je time uništio umjetnost koja je za Nietzschea vrjednija, važnija od istine i koja nam pomaže da ne propadnemo zbog istinske ružnoće života.«¹⁸⁶ Nietzsche tvrdi kako je Sokrat uništavanjem umjetnosti, uništio i tragediju, a time i doveo do propasti kulture i civilizacije: »Uz umjetnost uništio je i tragediju, a propast tragedije ujedno znači i propast jedne kulture, jedne civilizacije.«¹⁸⁷ Sokrat svoje dogmatske ideje prenosi na svojeg učenika Platona koji stvara filozofiju svijeta ideja koja inspirira kršćanstvo, što za Nietzschea predstavlja propast civilizacije: »Naime, Sokrat koji je podržavao vjeru u tzv. apsolutnu istinu, te tako otvorio put ka dogmatskomu razmišljanju, inspirirao je Platona koji je učio o svijetu ideja, „stvarnijem“ od zbiljskoga svijeta, što je kršćanstvo, kasnije, lako uklopilo u svoju teologiju.«¹⁸⁸ Nietzscheu je dionizijski čovjek poslužio kao uzor pri stvaranju Nadčovjeka jer dionizijski čovjek voli život kakav jest i naučio ga je prihvaćati u svoj svojoj nepredvidivosti: »Nasuprot tome, dionizijske su osobine snaga i odvažnost, kaotičnost i prihvaćanje usuda, odnosno suočavanje sa zbiljom ljudskoga postojanja, u temelju čega je patnja, a dionizijski čovjek, unatoč tomu, zanosno voli život kao takav,...«¹⁸⁹ Naime, Nadčovjek je svjestan da smrt ne znači kraj, nego povratak: »Važno je napomenuti da tragedija za Nietzschea ne znači nekakav pasivni pesimizam, nego radosno prihvaćanje života onakvoga kakav jest – sve je jedno, pojedinačna bića su poput valova u oceanu i smrt ne znači kraj, nego povratak u to veliko jedno iz čega je sve proizašlo i čemu se sve vraća.«¹⁹⁰ Čini se da je tu misao preuzeo od Heraklita koji u svojim fragmentima uči o tome: »Slično je rekao i Heraklit – da je put prema gore i dolje jedan te isti (fragment br. 60.); drugim riječima, život i smrt su suprotnosti na kojima i počiva svijet jer sve što se rađa i živi, nosi u sebi klicu smrti i uništenja.«¹⁹¹

¹⁸⁶ Pavlović, *Nietzscheovo poimanje kulture ili Bog je mrtav*, str. 7.

¹⁸⁷ Isto, str. 7.

¹⁸⁸ Đalto, *Nietzsche i buddhistički pojam svijeta*, str. 4.

¹⁸⁹ Isto

¹⁹⁰ Isto

¹⁹¹ Isto.

18. Zaključak

Friedrich Nietzsche u svojem djelu „Tako je govorio Zaratustra“ iznosi prvenstveno svoju viziju Nadčovjeka i koji je njegov smisao. Naime, on nagovara čovjeka da se ostavi tradicije koja ga ograničava te da krene u proces razvoja koji završava stupnjem razvijenoga Nadčovjeka. Kako bi to uspio, on mora imati izraženu volju za moć koja sve pokreće, pa tako i njegov cjelokupni intelektualni razvoj. Naime, volja vodi stvaralaštvu koje našoj egzistenciji iznova daje smislenost i svrhovitost. Zato nas Nietzsche uči važnosti poštivanja zemaljskog i tjelesnog, jer prema njegovu učenju, jedino to postoji dok niječe opstojnost duhovne supstance. Nadčovjek upravo razumije vječno vraćanje i shvaća da se sve ponavlja i teče, odnosno da su prošlost, sadašnjost i budućnost pretočene u sada i sadašnji trenutak. On shvaća Nietzscheov nihilizam jer razumije da kršćanstvo, filozofija i moral ograničavaju čovjeka te mu ne dozvoljavaju da bude ono što izvorno jest te da teže Nadčovjeku. Zato se on zalaže za prevrednovanje vrijednosti jer nam ničemu ne služe, nego nas samo ograničavaju, a tu se posebno misli na kršćanstvo i njegove dogme. Naime, poenta je konstantno samoprevladavanje kako bi se napokon vratilo izvornom sebi-Nadčovjeku.

Izvori:

Babić, Jelena, *Moć i granice odgoja kod Nietzschea*, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, 2014.

<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:515129>

Barbarić, Damir, Pristup Nietzscheovu Zaratustri, u: *Matica hrvatska*, str. 9-31, Zagreb, 2019.

<http://www.matica.hr/media/knjige/s-onu-stranu-metafizike-1280/pdf/izbor-iz-tekstova.pdf>

Džalto, Sanja, Nietzsche i buddhistički pojam svijeta, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, 2016.

<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:955556>

Jelkić, Vladimir, Reškovac, Livija, Nietzscheovo poimanje života, u: *Cris : Časopis Povijesnog društva Križevci*, Vol. XIII No. 1, 2011. str. 145-155

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=118635

Lončar, Lana, Nietzscheovo shvaćanje ljubavi, 2019.

<https://repositorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A4646/datastream/PDF/view>

Micekin, Igor, Nietzscheov Zaratustra i zadaća prevladavanja nihilizma, u: *Matica hrvatska*, str. 99-152, Zagreb, 2019.

<https://www.matica.hr/media/knjige/s-onu-stranu-metafizike-1280/pdf/izbor-iz-tekstova.pdf>

Milić, Mladen, Nietzscheov govor o Bogu. Ukaz problematičnosti banalnoga ateizma i banalne vjere, str. 341-351, u: *Diacovensia : teološki prilozi*, Vol. 21 No. 2, 2013., Osijek

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=153978

Miljanić, Ante, Friedrich Nietzsche i problem žrtve-Negiranje smisla patnje i trpljenja u perspektivi višeg dobra u filozofiji Friedricha Nietzschea, Đakovo, 2019.

<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:382691>

Nietzsche, Friedrich, *Tako je govorio Zaratustra*, preveo: Rudi Herman, Novi Beograd, 2001.

Pavlović, Viktorija, Nietzscheovo poimanje kulture ili Bog je mrtav (Zadar, 2020)

<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:617926>

Podrug, Berislav, Nadčovjek

<https://www.matica.hr/media/knjige/s-onu-stranu-metafizike-1280/pdf/izbor-iz-tekstova.pdf>

Šuran, Fulvio, Sudbina nadčovjeka kao vječni povratak sebi, u: Metodički ogledi : časopis za filozofiju odgoja, str. 9-37, Vol. 10 No. 1, 2003.

<https://hrcak.srce.hr/6125>

Žunec, Ozren, Samoprevladavanje,

<https://www.matica.hr/media/knjige/s-onu-stranu-metafizike-1280/pdf/izbor-iz-tekstova.pdf>